

SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI

MITEN TARKASTELLA
TULKINTOJEN JA TODELLISUUDEN
SOSIAALISTA RAKENTUMISTA

TOIM.
MIIRA NISKA,
SATU VENÄLÄINEN,
ANTERO OLAKIVI &
JOSE A. CAÑADA

VASTAPAINO
TAMPERE 2024

DOI: 10.58181/VP9789523970458

Tämän teoksen Open Access -editio on lisensoitu CC BY-NC-ND 4.0 -käyttöluvalla. Voit jakaa avoimen kirjan, mutta sinun on mainittava lähde asianmukaisesti.

Et voi käyttää aineistoa kaupallisiin tarkoituksiin, eikä tehdä siihen muutoksia.

Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>

Tämän kirjan avoimen julkaisemisen (Open Access) ovat rahoittaneet:

- Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta ja
- Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

Maksullinen painettu kirja ja sähkökirja (ePub) ovat myös saatavilla.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

© Vastapaino, tekijät

ISBN 978-952-397-045-8 (painettu kirja)

ISBN 978-952-397-132-5 (Open Access pdf-kirja)

DOI: 10.58181/VP9789523970458

Kustannusosakeyhtiö Vastapaino

Yliopistonkatu 60 A

33100 Tampere

www.vastapaino.fi

Sisällys

Esipuhe 7

OSA 1: JOHDANTO

1. Sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot **13**
Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & Jose A. Cañada

OSA 2: VUOROVAIKUTUS JA MERKITYKSENANNOT

2. Sosiaalisten representaatioiden teoria sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapana **61**
Eemeli Hakoköngäs, Jari Martikainen & Inari Sakki
3. Keskustelunalyysi ja sosiaalinen konstruktionismi **81**
Melisa Stevanovic, Sanni Tiitinen & Liisa Voutilainen
4. Mikrokonstruktionismi ja diskursiivinen psykologia **101**
Miira Niska
5. Konstruktionismi kertomusten tutkimuksessa **119**
Matti Hyvärinen & Mari Hatavara
6. Makrokonstruktionismi: representaatioiden, toiminnan ja identifikaatioiden analyysi ideologiana **141**
Jukka Törrönen & Rusten Menard

OSA 3: IDENTITEETIT JA RAJANVEDOT

7. Etnisten ja kulttuuristen ryhmäsuhteiden tutkimus: kriittisen diskursiivisen psykologian näkökulma **163**
Emma Nortio, Katarina Pettersson & Sirkku Varjonen
8. Sosiaaliteettisiä näkökulmia sukupuolen ja seksuaalisuuskien rakentumiseen **183**
Marko Salonen, Satu Venäläinen & Päivi Berg
9. Ikääntyminen, elämäntulkku ja ikävaiheet: konstruktionistinen traditio ja tutkimus **203**
Pirjo Nikander & Katri Keskinen

10. Rakentumisen prosessit työorganisaatioissa:
näkökulmana minuudet ja identiteetit **221**
Antero Olakivi
11. Uskonnon sosiaalinen rakentuminen **247**
Teemu Pauha

OSA 4: TIEDE, MATERIAALISUUS JA JÄLKIKONSTRUKTIONISMI

12. Sosiaalinen konstruktionismi ja tieteen- ja
teknologiantutkimus **271**
Jose A. Cañada & Heta Tarkkala
13. Uusmaterialismi ja sosiaalinen konstruktionismi **291**
Mianna Meskus
14. Konstruktionismi ympäristötutkimuksessa **313**
Kamilla Karhunmaa

Lähteet **333**

Kirjoittajat **368**

5. Konstruktionismi kertomusten tutkimuksessa

Matti Hyvärinen & Mari Hatavara

Kertomusten yhteiskuntatieteellinen tutkimus liittyy ajallisesti sosiaalisen konstruktionismin nousuun, ja lähestymistavat ovat lähellä toisiaan myös ohjelmallisesti. Yksi konstruktionismin keskeisistä ajatuksista on huomion suuntaaminen kieleen ja kielenkäyttöön toimintana. Kertomuksen tutkimus taas analysoi tyypillisesti sitä, millä tavoin ja missä tarkoituksessa jokin asia – vaikkapa perhe tai identiteetti – kerrotaan tilanteisesti tietyn kaltaiseksi. Tämän takia merkittävä osa kertomuksen tutkimuksesta tukeutuu sosiaaliseen konstruktionismiin, ja kertomuksen tutkimus on myös tarjonnut aineksia konstruktionismia koskeviin keskusteluihin. Tässä luvussa arvioimme konstruktionistiseksi itsensä ilmaisevaa kertomuksen tutkimusta siitä näkökulmasta, miten se huomioi kertomisen sosiaalisena toimintana.

Yhteiskuntatieteellisen kertomuksen tutkimuksen historia poikkeaa joiltain osin muusta yhteiskuntatieteiden kehityksestä. Monien ihmistieteiden tutkimuskohteiden – vaikkapa identiteetti, rikollisuus, ikä, terveys – kohdalla on ollut edeltävä tietoteoreettisen realismin tai ”positivistisen” tutkimuksen vaihe¹, jota konstruktio-

1 Ks. Niska ym. tässä teoksessa.

nistit ovat asettuneet purkamaan.² Sosiaalipsykologi Vivien Burrin mukaan kieli ja ajattelu ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa³, minkä vuoksi huomion suuntaaminen kertomukseen muutti myös tutkimuksen ajattelua. Kertomuksen tutkimuksessa realistista esivaihetta ei ole. Nykyinen laaja-alainen kertomuksen käsite syntyi 1960-luvun ranskalaisen kirjallisuudentutkimuksen piirissä ja levisi seuraavien vuosikymmenten aikana historian, psykologian ja sosiaalitieteiden pariin. Alkuvaiheissaan tutkimus oli strukturalistisesti motivoitunutta, jolloin tavoitteena oli löytää yleinen kertomuksen malli, jota yksittäiset kertomukset noudattaisivat.⁴ Matkalla kirjallisuustieteestä yhteiskuntatieteisiin kertomuksen käsite sai monia uusia merkityksiä. Se ei ollut enää pelkästään yksi tekstin laji, vaan se voitiin ymmärtää laajemmin vuorovaikutuksen muotona tai kognitiivisena kehyksenä maailman ymmärtämisessä. Kertomuksesta tuli myös monien metaforien juuri (”elämme kertomuksia”) tai se sai metonymian luonteen. Metonymia on kielikuva, jossa käsitteen asemesta käytetään toista, siihen satunnaisesti liittyvää sanaa. Koska kertomus voi sisältää mielipiteen tai ideologian ilmauksen ja koska ideologiat voivat sisältää kertomuksia, metonymia karsii kertomuksen muut, tärkeämmät piirteet ja tuottaa yhtälön ”narratiivi” (kertomus) on yhtä kuin ideologia tai argumentti. Kertomuksen käsite toisin sanoen kapenee merkitykseltään samalla kun se laajenee tarkoittamaan asioita, jotka eivät esiinny lainkaan kertovan tekstin muodossa. Tässä luvussa pitäydymme kertomuksen määrittelyyn, joka edellyttää kertovan esityksen olemassaolon. Sosiaalipsykologit Pirkko Järvenpää ja Vilma Hänninen esittävät, että merkittävin ero konstruktionistien ja konstruktivistien välillä koskee sitä, miten kertomuskäsitettä käytetään. Konstruktionisteille se viittaa vain sosiaaliin ja kielellisiin ilmiöihin, kun taas konstruktivismi ottaa huomion myös kertomuksen maailman mieltämisen kognitiivisena

2 Gergen & Gergen 1983, 254–256.

3 Burr 2015, 71.

4 Hyvärinen 2012, 15.

menetelmänä.⁵ Kirjoittajina emme kuulu kumpaankaan yllä kuvattuun luokkaan. Tietenkin kertomus on meille myös kognition väline, mutta tätä kognitiota ei voi tutkia ilman kertovaa tekstiä, toisin kuin konstruktivistit näyttävät olettavan.

Yhteiskuntatieteissä havainnollistavana vertailukohtana voi toimia 1970-luvun lopulta alkaen virinnyt elämäkertatutkimus.⁶ Monet elämäkertatutkimuksen pioneereista tukeutuivat tietoteoreettiseen realismiin ja arvioivat elämäkertoja niiden sisältöjen totuudenmukaisuuden perusteella.⁷ Kertomuksen tutkimuksen konstruktionistinen, kielenkäyttöä toimintana painottava näkökulma alkoi kuitenkin levitä 1990-luvun kuluessa nuoremman tutkijapolven keskuudessa. Tilanne johti lopulta moniin teoreettisiin kiistoihin ”realistien” ja kertomuksen tutkijoiden välillä.⁸

Sosiaalisen konstruktionismin vaikutuksesta kertomuksen tutkimukseen kirjoitettiin erityisesti sen varhaisvaiheessa, kun kertomusten luonnetta pohdittiin. Myöhemmin tämä keskustelu on jäänyt taka-alalle, vaikka suurinta osaa kertomuksen tutkimusta voi pitää konstruktionistisena sen tutkiessa kertomista kielenkäytön ja vuorovaikutuksen muotona. Näissä keskusteluissa ei juuri esitetty tiukkoja kannanottoja johdannon esittelemien konstruktionismin versioiden suhteen.⁹ Konstruktionismin kielen leviäminen oli ensisijaista, ei niinkään tarkka teoreettinen rajankäynti.

Tässä luvussa määrittelemme aluksi keskeiset käsitteemme ja käymme sitten läpi kertomustutkimuksen suhdetta konstruktionismiin tarkastellen sekä tutkijoiden ilmaistuja konstruktionistisia kantoja että tutkimuksen kehittyviä käytäntöjä. Argumentoimme sellaisen tutkimuksen puolesta, jossa kertomukset nähdään paitsi rakenteina myös sosiaalisena toimintana.

5 Järvenpää & Hänninen 2018, 207.

6 Esim. Bertaux 1981; Roos 1987.

7 Ks. Niska ym. tässä teoksessa.

8 Esim. Bertaux 2005; Kochuyt 2005; Roos 2005.

9 Niska ym. tässä teoksessa.

Keskeiset käsitteet ja kysymykset

Tarkoitamme tässä luvussa konstruktionismilla lähestymistapaa, joka näkee kerronnalla ja kertomuksilla olevan kyvyn tuottaa sosiaalisia todellisuuksia, historiakuvia ja toimijuutta. Kun puhutaan kerronnan konstruktivisuudesta, painotetaan kerrontaa tilanteisena, valintaa ja suuntautumista sisältävänä toimintana eikä menneisyyden selostamisena tapahtuneen mukaan. Ei siis ajatella, että ihmisellä on identiteetti, jota hän ilmentää kerronnassa, vaan että kerronta on osa vuorovaikutuksen käytäntöjä, joissa identiteetti muotoutuu ja toteutuu.¹⁰ Kerronta ei siis tuota vain käsityksiä identiteetistä vaan identiteettiä itseään.

Sosiaalietiteeilijät ovat usein olleet vastahakoisia määrittelemään kertomuksen käsitettä.¹¹ Tutkijan on kuitenkin hankala perustella valitsemaansa tutkimusaineistoa ilman alustavaa käsitteen määrittelyä ja sen alan rajausta. Narratologian perinteessä on tehty hyödyllinen kolmijako, jossa kertomus sisältää *kerronnan* (kertomisen toimintana), *tarinan* (kerrotun menneisyyden tapahtumakulun) ja *tekstin* (esityksen, josta kerronta ja tarina ovat tulkittavissa).¹² Tässä määritelmässä on kolme yhteiskuntatieteille hyödyllistä ajatusta. Kertomukset syntyvät juuri kerronnassa tilanteisesti tuotettuina. Toiseksi kertomus on kaksiaikainen esitys: siinä on aina läsnä sekä kerronnan hetki että kerrottu menneisyys. Tässä kertomuksen tutkimus poikkeaa esimerkiksi vuorovaikutuksen analyysistä, joka orientoituu ensisijaisesti tässä ja nyt -tilanteeseen.¹³ Kolmanneksi määritelmä tuo esiin, että kertomukset ja niiden esittämät tarinat ovat tutkijan ulottuvilla esityksinä, usein kielellisinä, mutta mahdollisesti myös muilla merkijärjestelmillä välitettyinä.

Retorisen määritelmän mukaan kertomus viittaa siihen, että ”joku kertoo jollekulle toiselle jossain tilanteessa ja jossain tarkoi-

10 Taylor 2006.

11 Esim. Gubrium & Holstein 2009, xviii.

12 Abbott 2002, 12–19; Björninen ym. 2020; Genette 1980, 25–32.

13 Stevanovic ym. tässä teoksessa.

tuksessa, että jotain tapahtui”.¹⁴ Tämä määritelmä korostaa osuvasti kerronnan tilanteen merkitystä, vaikka kertojan ja kuulijan paikat onkin jaettu etukäteen. Psykologi Phillida Salmon ja sosiologi Catherine Kohler Riessman korostavat päinvastoin sitä, että ”(k)aikki kertomukset ovat perustavassa mielessä yhdessä konstruoituja”.¹⁵ Kerronta on inhimillistä toimintaa, joten sen tuottamat kertomukset olisi helppo nähdä aina sosiaalisesti tuotettuina. Filosofit Ian Hacking kysyykin, onko määre ”sosiaalinen” aina tarpeellinen.¹⁶ Kerronnan kohdalla se on kuitenkin tärkeä. Sillä tehdään ero ajatukseen, jonka mukaan kerronta on pelkästään sisäisen kokemuksen välittämistä. Sosiaalinen konstruktionismi perustuu siihen havaintoon, että mitkään maailman jäsentämisen kategoriat eivät ole maailman itsensä määräämiä, vaan aina historiallisia ja näkökulmaisia.

Kertomuksen tutkimuksessa konstruktionismi kohdistuu kolmeen toisistaan poikkeavaan kysymykseen:

1. Miten kertomukset konstruoidaan?
(”*The social construction of narratives*”)

Varhaisessa tutkimuksessa toistui se ongelmallinen, ontologinen ajatus, että kertomukset ovat olemassa jo ennen kertomista ihmisten elämässä ja heidän mielessään. Tällöin ei siis ole tarvetta konstruointiin. Kerronnallisen *konstruktivismin* piirissä tutkijat ymmärtävätkin kertomukset lähtökohtaisesti yksilön oman, sisäisen kokemuksen ja tarinan ilmauksina, jolloin ei tarvita sosiaalista rakentumista.¹⁷ Myös lingvistien William Labovin ja Joshua Waletzkyyn suullisen kertomuksen mallissa kertoja on yksin ja kontrolloi suurennisesti tuotettavaa kertomusta.¹⁸ Konstruktionistit sen si-

14 Smith 1981, 228 (kaikki luvun käännökset Hyvärinen & Hatavara); ks. myös Phelan 2005, 161.

15 Salmon & Riessman 2013, 199.

16 Hacking 1999, 39.

17 Sparkes & Smith 2008, 297–299.

18 Labov & Waletzky 1997.

jaan korostavat sitä, että kertomus on tilanteisesti syntyvä, emergentti ilmiö.¹⁹

2. Mitä ja miten kertomuksilla konstruoidaan?

(*"The narrative construction of reality"*)

Tässä kerronta ja kertomukset ymmärretään tavoitteelliseksi toiminnaksi. Tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, miten kertomuksilla tuotetaan minuutta ja identiteettejä, sukupuolta ja lukemattomia muita asioita.²⁰

3. Mitä ja miten kertomukset konstruovat?

(*"Narratives constructing reality"*)

Tämä kysymys nousee siitä havainnosta, ettei kerronta koskaan ole kokonaan toimijoiden hallittavissa. Kerronta on riippuvaista vallitsevien kertomusten ja lajien muodossa olevista rakenteellisista resursseista, niiden käytöstä ja muokkaamisesta, vaikka ne eivät kumoakaan kertojien aktiivista roolia vuorovaikutuksessa.

Havainnollistaaksemme näitä kysymyksiä sekä ehdottamaamme konstruktionistista lähestymistapaa eri puolineen otamme otteen 93-vuotiaan "Kaisan" haastattelusta ja analysoimme sitä. Haastattelussa läsnä on myös tytär, jonka kanssa Kaisa yhdessä, kerronnallisen kamppailun kautta, kertoo tarinan puolisosta ja isästä.

[Kaisa = haastateltava; T = tytär; (-) merkitsee lyhyttä taukoa; (--) merkitsee pidempää taukoa; (sana) merkitsee litteroijan tulkintaa epäselvästä kohdasta.]²¹

1 T: Eikä se ollu laiska mies ei ollenkaan.

2 Kaisa: Ei ei ja se sano monta kertaa että saatana ku,

3 toi ämmähän saa parempaa tiliä kun minä. [naurua] (--)

19 Ks. Mildorf 2023, 17.

20 Esim. Gergen & Gergen 1988; Komulainen 1998; McAdams 1993; Plummer 1995.

21 Hyvärinen ym. 2019, 18.

- 4 että jassoo.
5 T: No sehän nyt ei pitänyt paikkaansa
6 mutta se että että tota isä oli tietyl lailla ylpee mies
7 se oli kasvatettu siihen että
8 että mies hoitaa perheen perheen elatuksen,
9 ja se suuttu siitä kun äiti meni töihin
10 mutta sitten se leppy
11 kun rahaa rupes tuleen.
12 Kaisa: [naurahtaa] Niin!
13 T: Ja oli pakko niinku s-sopeutua siihen
14 että äiti halus käydä töissä.
15 Kaisa: Niin se oli se.
16 T: Se oli helpompaa taloudellisesti sitten kun...
17 Kaisa: Se sopeutu siihen sitten kato kun
18 minä toin rahaa niin
19 että minä pärjäsin sillä rahalla. Niin. Niin.
20 Ja ja sitten kuule semmonen (sorasta tullu) (-) mies...
21 T: Isä oli hyvin, hyvin sosiaalinen, sosiaalinen ihminen elikkä,
22 se oli niinku semmonen jolla oli ystäviä
23 ja ulospäinsuuntautunu.
24 Et sillä oli kamalasti näitä, tuttavias ja kavereita ja tämmöstä.

Suhteessa kysymykseen 1 pitkästä haastattelusta löytyy yllä olevan kaltaisia pieniä kerronnallisia jaksoja, jotka syntyvät sosiaalisesti haastattelutilanteessa. Kaisa ei esitä yhtä, kokonaista kertomusta itsestään, vaan kertomukset tuotetaan yhdessä läsnäolijoiden kanssa. Näillä kertomuksilla konstruoidaan perheen yhteistä menneisyyttä, kuten puolisoitten rooleja perheen elatuksen hankkimisessa (kysymys 2). Kertomukset viittaavat ja käyttävät resurssinaan kulttuurisia vallitsevia kertomuksia esimerkiksi kansakunnasta tai avioliitoista tavoilla, jotka sekä vetoavat yleisiin sosiaalisiin oletuksiin että kiistävät niitä (kysymys 3).²²

22 Hyvärinen ym. 2021.

Eletty vai kerrottu kertomus?

Ennen kuin kertomusten empiirinen tutkimus käynnistyi sosiaali-tieteissä, filosofit keskustelivat kertomusten olemuksesta. Yksi vaikuttajista oli Alasdair MacIntyre, jonka ajatukset ihmisestä ”tarinaa kertovana eläimenä” innostivat tutkimaan kertomuksia, mutta synnyttivät samalla joukon kiistanalaisia ajatuksia kertomuksen ja elämän suhteista.²³ MacIntyren mukaan jatkuvasti muuttuvan ihmisen identiteettiä on mahdoton perustella minkään psykologisen teorian pohjalta. Vasta kun elämä ymmärretään kertomuksena ja ihminen sen henkilöahmona, identiteetti tulee ymmärrettäväksi.²⁴ Filosofit David Carr menee askeleen pidemmälle ja esittää, että kertomus sisältyy jo kokemukseen ja toimintaan, ei pelkästään niiden jäsentämiseen.²⁵ Siten kertomuksia eletään jo ennen kertomista ja merkityksenantoa, ja kertojat ilmaisevat jo olemassa olevan kertomuksen, eivät konstruoi sitä. Tässä filosofien inspiroimassa keskustelussa toistui kolme keskeistä ajatusta: elämä on kertomus, ihmisillä on kertomus ja kyseessä on yksi syntymästä hautaan ulottuva ja toiminnassa toteutettava kertomus. Filosofit Marya Schechtmanin mukaan kerronnallinen identiteetti tarkoittaa juuri sitä, että ihmisellä on kertomus.²⁶ Psykologi Dan P. McAdams kuvaa elämäntarinaa ”sisäistettynä ja kehkeytyvänä kognitiivisena rakenteena”, mikä toistaa käsitystä identiteetistä yhtenä tarinana.²⁷

Psykologi Michel Crossley pitää tätä McAdamsin konstruktivistista ajattelua keskitienä realistisen ja konstruktionistisen ajattelun välillä. Crossley toteaa, että kertoessaan ihmiset toki toteuttavat tilanteeseen liittyviä tehtäviä, mutta samalla hän korostaa kertomusten suhdetta psykologiseen ja sosiaaliseen maailmaan. Hän muistuttaa, että haastattelussa ”yksilö ei äkkiä keksi henkilökohtaista kertomusta itselleen”.²⁸ On kuitenkin vaikea löytää konstruktionistia,

23 Ks. MacIntyre 1984.

24 MacIntyre 1984, 212–217.

25 Carr 1986.

26 Schechtman 1996.

27 McAdams 2006, 11.

28 Crossley 2000, 87–88.

joka hyväksyisi tämän Crossleyn heille oletaman ajatuksen. Kertomusten sosiaalinen konstruoiminen ei tietenkään tarkoita niiden luomista tyhjästä tai mielivaltaisesti, vaan kokemuksen kielellistämistä kussakin kertomisen hetkessä, vuorovaikutuksessa muiden osallistujien kanssa.²⁹

Myös sosiaalipsykologi Vilma Hänninen on hakenut asemaa konstruktionismin ja realismin välittäjänä. Hänen tarinallisen kiertokulun teoriassaan ”sisäinen tarina” ja ”eletty kertomus” ovat tärkeitä elementtejä.³⁰ Hänninen korostaa näitä sisäisiä ja koettuja elementtejä, koska hänen mukaansa on vaarana, että äärimmillään vietyinä ”konstruktionismi tarkastelee kielellisiä ilmiöitä irrotettuina viittaussuhteesta kielen ulkoiseen todellisuuteen”.³¹ Psykologit George C. Rosenwald ja Richard L. Ochberg tarkastelevat elämän ja tarinan välistä suhdetta toisesta näkökulmasta: ihmisten elämä ei ole tarina, mutta he usein *tarinallistavat* sen. Kirjoittajat eivät kiistä sitä, etteivätkö kertomukset viittäisi ”kielen ulkoiseen todellisuuteen”, vaan sanovat, etteivät ne ole ”ikkuna”, joka tarjoaisi neutraalin näköalan menneeseen.³²

Rosenwaldin ja Ochbergin lähestymistapa kallistuu lopulta makrokonstruktionismiin³³, kun he korostavat kulttuurin määrittämiä paradigmoja kerronnan rajoittimena ja toteavat, että ”jokainen tarina voidaan ymmärtää näiden diskurssin normien ilmentymänä”.³⁴ Paradigmat näyttävät olevan pitkälti jo sosiaalisen rakentumisen tuolla puolen, kun kulttuuri määrittää, mitä voi kertoa. Myöhempi *kerrottavuuden* käsite avaa dynaamisemman vaihtoehdon kulttuurin ja yksittäisen kertojan suhteeseen. Kerrottavuuden alaraja määrittää, miten triviaaleista asioista on mahdollista kertoa. Sosiolinguisti Neil R. Norrick kirjoittaa puolestaan ”kerrottavuuden ylärajasta”:

29 Gergen 1985, 266.

30 Hänninen 2004, 73.

31 Hänninen 1999, 27.

32 Rosenwald & Ochberg 1992, 2.

33 Ks. Niska ym. tässä teoksessa.

34 Rosenwald & Ochberg 1992, 7.

asioista, jotka ovat liian arkoja tai häpeällisiä kerrottaviksi.³⁵ Tällöin yksikin rajoja rikkova kertomus voi muuttaa näitä kerrottavuuden ylärajoja ja avata uuden kertomisen tavan.³⁶ Kertominen toimintana voi siis muuttaa sitä, mitä tietyssä kulttuurissa voidaan milläkin hetkellä ymmärtää soveliaaksi kertomukseksi.

Avauksia konstruktionismin ajatteluun

Konstruktionismin suuntaisia ajatuksia nousee esiin yhdessä kertomuksen käsitteen muotoutumisen kanssa. Elämäkertatutkija Martin Kohli ehdottaa, että ”elämäntarinan rakentaminen on käytäntö, jossa yksilö esittää ne menneisyyden puolet, jotka ovat merkittäviä nykyhetkessä”.³⁷ Kyseessä on siis valikoiden luotu oma-kuva eikä raportti kaikista elämäntapahtumista. Sosiaalipsykologi Elliot G. Mishler tuo merkitysten yhteisen rakentamisen ajatuksen haastatteluiden analyysiin. Hän esittää, että ”tarinoiden kerronta on yksi keskeinen tapa, jolla yksilöt konstruoivat ja ilmaisevat merkitystä”.³⁸ Tutkimuksessa tapahtunut muutos kohti kertomista merkitysten tuottamisena ei niinkään perustunut laajaan sosiaalisen konstruktionismin teorioiden läpikäyntiin kuin tutkimuksen sanaston asteittaiseen muutokseen.³⁹ Sanaston muutoksesta kertoo kirjallisuudessa yleistynyt otsikkotyyppi ”X:n kerronnallinen rakentuminen”.⁴⁰

Sosiaalipsykologi Kenneth J. Gergen on yksi sosiaalisen konstruktionismin ohjelmallisista teoreetikoista niin psykologian kuin kertomuksen tutkimuksen alueella. Hän kiinnitti varhain huomion siihen, etteivät tieteen käyttämät maailman kuvaamisen käsitteet nouse suoraan maailmasta itsestään, vaan ovat ”sosiaalisia artefakteja”.⁴¹ Kielen keskeisyyden lisäksi Gergen korostaa arkisen

35 Norrick 2005.

36 Davis 2002.

37 Kohli 1981, 65.

38 Mishler 1986, 67.

39 Vrt. Rorty 1989, 3–22.

40 Esim. Bruner 1991; Somers 1994.

41 Gergen 1985, 266–267.

vuorovaikutuksen ja instituutioiden roolia todellisuuksien luomisessa sekä kielen ja kuvattavan kokemuksen suhteen kulttuurista rakentumista.

Kertomuksen tutkijana Gergen on oman aikansa strukturalismin kasvatti. Hänen lähtökohtansa ovat pikemminkin kirjallisuuden esikuvissa kuin arkielämän kertomuksissa. Tutkimuksen kohteena ovat länsimaisten standardien mukaisen ”hyväksyttävän kertomuksen” rakentamisen konventiot ja säännöt.⁴² Usein yhdessä Mary M. Gergenin kanssa julkaistuissa tutkimuksissa tuotetaan makrokonstruktionistinen malli, jossa ”tarina” toimii päämäärän asettajana ja esimerkiksi omaelämäkerran kertomista rajoittavat arkkityyppiset mallit, kulttuurin hyväksymä ”toiminnan sanasto” sekä ”vaatimukset kerronnan koherenssista”.⁴³ Sosiaalinen viittaa tässä ensisijaisesti kielen ja kulttuurin asettamiin pakkoihin, joiden olemassaoloa, kestoa ja luonnetta ei pohdita, eikä sosiaaliseen toimintaan.

Monet tutkijat päätyivät 1980-luvulta alkaen kannattamaan konstruktionismin ajatuksia. Mutta koska kertomuksen tutkimus oli uutta, jäsenyksiä ja välineitä haettiin usein kirjallisuuden ja kansanperinteen⁴⁴ strukturalistisesti värittyneen tutkimuksen suunnasta. Historianfilosofi Hayden Whiten innostamana monet tutkijat omaksuivat kirjallisuuden tutkija Northrop Fryen arkkityyppiset luokittelut ja alkoivat jakaa kertomuksia tragedioihin, komedioihin, romansseihin, ironiaan ja satiiriin.⁴⁵ Fryen kategoriat tukeutuivat Aristoteleen *Runousoppiin*, jolloin kertomuksia luonnehdittiinkin usein alun, keskikohdan ja lopetuksen käsittein.⁴⁶

Arkkityyppisten erottelujen avulla voitiin osoittaa, että kertojilla on vaihtoehtoisia tapoja kertoa tarinaansa. Ne eivät kuitenkaan pohjaudu arjen kertomusten analyysiin, koska sovellettu Aristoteleen *Runousoppi* on *normatiivinen* teoria siitä, miten asiat

42 Gergen 2009, 37.

43 Gergen & Gergen 1986, 36–38.

44 Propp 1968.

45 White 1973; Frye 1990; Hyvärinen 1994; Hänninen 1999; Murray 1989.

46 Aristoteles 2000; White 1981, 24.

esitetään onnistuneessa tragediassa tai komediassa.⁴⁷ Toisin kuin antiikin Kreikan kirjailijoilla, lajikäsitteet eivät ole nykyisten kielten käyttäjien omia resursseja vaan tutkijoiden ulkopuolelta tuomia kategorioita. Jos joku arkikeskustelussa sanoo, että ”tämä oli elämäni tragedia”, puhutaan onnettomista tapahtumista, ei suinkaan kertojan päätöksestä kertoa tarinaansa tragedian genren mukaisesti.

Sosiaalinen rakentuminen tilanteisessa vuorovaikutuksessa

Vuosituhanen vaihteessa käynnistyi laaja murros arjen kertomusten tutkimuksessa. Muutoksesta voidaan paikantaa useita, samaan suuntaan vaikuttavia ulottuvuuksia. Ensiksi huomio siirtyy erillisistä kertomuksista ja niiden sisällön tulkinnasta kertomisen tilanteisiin ja kerronnan ympäristöihin. Toiseksi yksin kertomisen malli joutuu kasvavan kritiikin kohteeksi ja analyttinen katse hakeutuu aikaisempaa enemmän yhdessä kertomiseen. Kolmanneksi painopiste siirtyy kertomusten rakenteen analyysistä ja luokittelusta kertomiseen toimintana erityisesti asemoinnin analyysissä. Neljäs muutos on siirtymä suurista, omaelämäkerrallisista kertomuksista pieniin, sosiaalisen vuorovaikutuksen kulussa kerrottaviin tarinoihin. Lopulta kerronnallisen kamppailun analyysi asettaa kertomukset keskenään jännitteeseen suhteeseen sen sijaan että niitä analysoitaisiin toisistaan erillisinä.

Kuvatut muutokset syventävät sosiaalisen konstruktionismin ohjelman toteutumista kertomuksen tutkimuksessa. Murros on tärkeä, koska sen jälkeen itse kertomukset ymmärretään sosiaalisesti rakentuneina, eikä esimerkiksi sisäisen myytin ilmauksina, kuten esimerkiksi McAdamsilla. Näitä avauksia yhdistää arjen kerronnan ja kertomusten sävykkäämpi analyysi, jossa vapaudutaan rakennemallien ohjaavuudesta ja syvennetään ymmärrystä yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta kertomuksissa. Käymme seuraavaksi

47 Abbott 2002, 53.

läpi kuvatut viisi muutosta havainnollistaen niitä aiemmin esittelemämme Kaisan haastattelun avulla.

1. Sosiologien Jaber F. Gubrium ja James A. Holsteinin ehdotus tutkia kerronnan ympäristöjä ja purkaa dikotomista yksilön ja yhteiskunnan vastakkainasettelua.⁴⁸ Esimerkiksi tutkiessaan alkoholistien minuuden kuvauksia AA:ssa ja toisissa hoitojärjestelmissä he osoittavat, että institutionaaliset ympäristöt ja niiden tukemat kertomisen tavat vaikuttavat yksittäisten kertomusten rakentumiseen. Perhe, paikalliskulttuuri tai työpaikka voi tarjota tällaisen kertomiseen vaikuttavan kehyyksen.⁴⁹ Esimerkissämme Kaisan haastattelussa kerronnan keskeinen ympäristö on Kaisan perhe ja sen piirissä kerrotut ja kiistetyt tarinat.

2. Kertomisen analysointi osana vuorovaikutusta johdattaa kerronnan mikrotason analyysiin.⁵⁰ Vaikka edellisellä vuosikymmenellä puhuttiin paljon sosiaalisesta rakentumisesta, sen välittömin puoli – yhdessä ja toisten kanssa kertominen – nousee vasta tässä vaiheessa keskeiseksi tutkimuksen kohteeksi. Antropologi Elinor Ochs ja psykologi Lisa Capps jäljittävät kerronnan sosiaalista rakentumista mikrotasolla, kohta kohdalta dokumentoiden.⁵¹ He hylkäävät strukturalistien ajatuksen kertomuksen pakottavasta muodosta, sillä kertomus osoittautuu yllättävän joustavaksi ja monimuotoiseksi. Tämä uuden polven tutkimus tuo kertomuksen tutkimusta lähemmäs keskusteluanalyysiä ja diskurssianalyysiä.⁵² Esimerkkikertomuksessa Kaisa ja tytär vuorottelevat edesmenneen puolison ja isän kuvamisessa riveillä 20–24. Kun Kaisa kuvaa miestänsä sodasta tulleeeksi, mikä haastattelun kontekstissa on mahdollinen viite alkoholiongelmaan, kiiruhtaa tytär ottamaan vuoron ja jatkaa samasta piilotetusta

48 Gubrium & Holstein 2009.

49 Ks. myös Fernandes 2017.

50 Langellier & Peterson 2004.

51 Ochs & Capps 2001.

52 Ks. Taylor 2006; ks. myös Niska tässä teoksessa; Stevanovic ym. tässä teoksessa; Törrönen & Menard tässä teoksessa.

aiheesta, mutta korostaakin isänsä sosiaalisuutta, johon kuuluvat monet tuttavat ja ystävät.

3. Sosiaalipsykologit Rom Harré ja Luk van Langenhove sekä Brownyn Davies esittelevät *asemoinnin* tapana tarkastella sitä, miten toiminnassa otetaan tietoisesti huomioon normatiivinen sääteley, oleminen ”sellaisten arviointien kuin korrekti/epäkorrekti, sopiva/epäsopiva [...] kohteena”.⁵³ He haluavat siirtää psykologisten ilmiöiden tulkinnan diskurssien tasolle sen sijaan, että ne ymmärrettäisiin ulkoistuksina mielen sisäisistä tapahtumista. Tämän konstruktivistisen kehityksen sisällä he esittävät *asemoinnin* ”dynaamisena vaihtoehtona jäykemmälle roolin käsitteelle”.⁵⁴

van Langenhoven ja Harrén mukaan keskustelut ovat sosiaalisen maailman perustavinta ainesta, joissa ”luodaan ja uusinnetaan sosiaalisia tekoja ja yhteiskunnallisia ikoneja”.⁵⁵ Tämä pieni toteamus on seurauksiltaan mullistava: kertominen siis muovautuu paikallisten keskustelujen eikä ikäikaisten mallien säätelyksi. Asemointi on ”henkilökohtaisten tarinoiden rakentamista niin että ne tekevät henkilön teot ymmärrettäviksi ja suhteellisen rajatuiksi sosiaalisina tekoina”, ja toiminta tapahtuu ”paikallisen moraalisen järjestyksen” sisällä.⁵⁶ Harrén yhdessä kollegoidensa kanssa kirjoittama konstruktivismista ponnistava tutkimus *asemoinnista* on teoreettisesti vakuuttavaa. Malli ei kuitenkaan etene ongelmitta teoreettisista väittämistä analyysiin, koska monet esimerkeistä ovat keksittyjä, ja siten yhteys kertomuksen tutkimuksen sosiolingvistiseen perinteeseen jää ohueksi.

Psykologi Michael Bamberg sekä lingvisti Arnulf Deppermann ovat puolestaan kehittäneet kertomuksen tutkimukseen lähemmin ankkuroituvaa *asemoinnin* mallia.⁵⁷ Bamberg yhdistää kertomuksen

53 Harré & van Langenhove 1999b, 2; myös Davies & Harré 1990.

54 Davies & Harré 1990; van Langenhove & Harré 1999, 14.

55 van Langenhove & Harré 1999, 15.

56 van Langenhove & Harré 1999, 16; 21.

57 Bamberg 1997; Deppermann 2015.

analyysiin erilaisia metodeja, kuten keskusteluanalyysin, diskursianalyysin ja jäsenkategoria-analyysin.⁵⁸ Analyysi tukeutuu narratologian keskeiseen ajatukseen kertomuksen kaksiaikaisuudesta: asemointia tehdään sekä kerrotussa menneisyydessä että kerronnan hetken vuorovaikutuksessa. Bamberg ehdottaa kolmivaiheista analyysiä:

1. Asemointi kerrotussa menneisyydessä.
2. Asemointi tässä-ja-nyt kerronnan hetkellä.
3. Asemointi suhteessa kysymykseen ”kuka minä olen”, jolloin kuvaan nousevat viittaukset laajempiin yhteiskunnallisiin diskursseihin ja vallitseviin kertomuksiin (*master narratives*).⁵⁹

Harrén ja van Langenhoven lähestymistavassa asemointi liittyy *tarinajon*, eli se tapahtuu hahmotetun tarinan kokonaisuuden tasolla. Bamberg taas kysyy, miten tarinoissa ja kerronnassa asemoidaan hetki hetkeltä. Kertoja asemoi itseään ja toisia, mutta tulee myös itse asemoiduksi niin menneisyydessä kuin jokaisessa kerronnan tilanteessa.

Bamberg pyrkii kunnianhimoisesti yhdistämään sekä hetki hetkeltä kerronnan muodossa tapahtuvan mikrotason konstruktion että vallitsevien kulttuuristen kertomusten makrotason vaikutuksen. Monet kulttuuriset asemoinnit – vaikkapa rodulliset tai kansalliset – ovat niin vahvasti vallitsevan kulttuurin tukemia, että niistä ei kevyesti poiketa. Teoreettisesti ja analyttisesti haastavin kysymys on se, miten näitä kulttuurisesti vaikuttavia makrotason diskursseja ja vallitsevia kertomuksia aktivoidaan paikallisesti, vuorovaikutuksen osallistujien toimesta ja kielellä.

Esimerkkihaastattelussamme Bambergin mallin tasolla 1 (tarinamaailma) isä saa ristiriitaisia asemointeja: ei laiska, sosiaalinen ja

58 Ks. Jokinen ym. 2012; ks. myös Niska tässä teoksessa; Stevanovic ym. tässä teoksessa).

59 Bamberg & Georgakopoulou 2008, 385.

ulospäinsuuntautunut, toisaalta ”sorasta tullut mies,” joka pilkkaa Kaisaa tämän töihin menosta ja tienaamisesta. Vuorovaikutuksen tasolla (2) korostuu äidin ja tyttären kamppailu oikeudesta kertoa. Vaikka kyseessä on äidin haastattelu, tytär osallistuu aktiivisesti ja keskeyttää lopulta äidin (rivi 21), kun tämä alkaa puhua sodan vaikutuksista. Tasolla 3 (diskurssien taso) tytär puolustaa isän piikittelyä sillä, että isä oli ”ylpee mies” ja saanut kasvatuksen, jonka mukaan mies hoiti perheen elatuksen. Kun tytär vetoaa vanhaan perheideologiaan, Kaisa korostaa omaa pärjäämistään tukeutuen suomalaisen kovan työn kautta selviämisen eetokseen.

4. Myös käsitys kertomuksen tutkimuksen ensisijaisista aineistoista muuttuu. Kertomuksella tarkoitettiin alkuvaiheessa lähes aina suurta omaelämäkerrallista kertomusta, olipa kyseessä kirjoitettu tarina tai haastattelukertomus. Ochs ja Capps toivat pienet arjen kertomukset näkyviin⁶⁰, jonka jälkeen Alexandra Georgakopoulou tematisoi yksin ja yhdessä Bambergin kanssa ”pienien” ja ”suurten” tarinoiden välisen eron tutkimuksessa.⁶¹

Bamberg ja Georgakopoulou liittävät pienten kertomusten tutkimuksen asemoinnin analyysiin ja arvioivat tästä näkökulmasta kriittisesti vain tarinaan kohdistuvaa sisällön analyysia, joka ohittaa tilanteisen kertomisen. Identiteetti nähdään prosessina, joka samaan aikaan tuottaa jatkuvuuden tunnun. Pienten kertomusten näkökulma suuntaa huomion myös siihen, miten tutkijat itse rakentavat tutkittaviensa identiteettejä ja muovaavat aineistostaan kertomuksia. Esimerkiksi haastattelu on tuiki harvoin yhtä kertomusta alusta loppuun. Haastattelijan vuorojen ja kysymysten tuloksena on usein pikemminkin sikermä pieniä kertomuksia. Esimerkissämme Kaisa kertoo sellaisia niin avioliitostaan, työurastaan kuin lapsuuden köyhyyden kokemuksistaan. Jatkuvuutta hän rakentaa työn eetokseen tukeutuvilla toteamuksillaan tyyliin ”Kovaa työtä olen aina tehnyt”.

60 Ochs & Capps 2001.

61 Georgakopoulou 2006; 2007; Bamberg & Georgakopoulou 2008.

5. Kerronnallisen kamppailun sekä vallitsevien ja vastakertomusten tutkimus sijoittaa sekin erilaiset kertomukset keskenään yhteyteen. Jokainen kertomus asettuu suhteisiin muiden kertomusten kanssa ja osallistuu maailmaan ja sen rakentumiseen.⁶² Kaisan haastattelua tutkiessamme olemme ehdottaneet, että vallitsevia kertomuksia voi tunnistaa empiirisesti sen kautta, että vastakertomukset asettuvat kritisoimaan niitä.⁶³ Kertomisen tavat ja odotuksenmukaiset tarinasisällöt rakennetaan vallitseviksi ja ongelmallisiksi juuri niiden vastustamisen kautta. Kaisa kertoo itsensä vahvana, työn-teen ja tienämisen kautta itsenäisesti pärjäävänä naisena, minkä voi ymmärtää sekä työläisperheiden perinteeseen että uudempaan feministiseen ajatteluun liittyvänä. Tytär vastustaa tätä vetoamalla ajatukseen isästä perheen päänä ja elättäjänä, vaimostaan huolehtivana miehenä.

Vastakertomuksilla on myös toinen potentiaalinen vastustamisen kohde: vallitsevat kertomisen lajityypit eli genret. Sellaisia ovat vaikkapa ”ulos oravanpyörästä” -kertomukset, joissa aineellisen menestyksen tavoittelu johtaa kiireeseen, umpikujaan ja menestyneen elämän hylkäämiseen, minkä jälkeen löytyy syvempi elämän merkitys, usein maaseudulla tai saaristossa. Tällaiset lajit ovat ihmisille tärkeitä tunnistettavuudessaan, koska ne esimerkiksi kautta tarjoavat sekä valinnan mahdollisuuksia että resursseja ilmaista itseään mallin sisällä. Kertomisen teorian kannalta lajin käsite on olennainen, koska se näyttää, miten kertomisen rakenteita syntyy ja muuttuu jatkuvasti kerronnassa.⁶⁴

Vaarallisen konstruktionismin kritiikki

On myös kokonaan toisenlaisia tapoja ymmärtää sosiaalinen konstruktionismi kertomuksen tutkimuksessa. Antropologi Ann Kristin Eide esittää kovaa kritiikkiä konstruktivistisiksi nimeämi-

62 Andrews 2004, 2.

63 Hyvärinen ym. 2021.

64 Hyvärinen 2015.

leen lähestymistavoille.⁶⁵ Hän nostaa esiin niiden väitetyt hyväksikäyttöä tukevat tarjoumat, joiden korjaamiseen tarvitaan kriittisen realismin näkökulmaa. Artikkelin aineistona ovat pedofiilien nettisivustot. Eiden mukaan nettisivujen ”keskeinen argumentti kiertyy sen ympärille, että hyväksikäytön uhrien kertomukset ovat *konstruktioita*, ja kaiken lisäksi ’konstruktion’ käsitettä käytettiin fiktion synonyyminä”.⁶⁶ Eide olisi voinut kritisoida näitä *vulgaarin konstruktionismin* mukaisia selityksiä, joissa kaikki konstruoitu nähdään todellisuudesta irrallisena näyttämällä niiden vääristelevä argumentaatio.⁶⁷ Sen sijaan hän esittää, että pedofiilian puolustajat käyttävät hyväkseen konstruktionismin todellisia puutteita, jolloin tapusta voidaan käyttää esimerkkinä konstruktionismin ongelmista.

Eide keskittyy laajoihin väitteisiin kielen ja todellisuuden täydestä irtautumisesta sekä ruumiillisuuden ohittamisesta tarinoissa. Hän ei kuitenkaan lainaa ainuttakaan sosiaalisen konstruktionismin teoreetikkoa, joka esittäisi hänen kritisoimiaan väitteitä. Kriittikki kohdistuu tutkijan itsensä pedofiilien verkkokeskustelusta rakentamaan käsitykseen konstruktionismista. Eiden tulkinta tekisi konstruktionismista suuntauksen, jossa tutkija tutkii jotain sellaista, jolla ei itsekään näe olevan yhteyttä todellisuuteen.

Se, että kertomukset ovat konstruoituja, ei ole mitenkään ristiriidassa sen kanssa, että ne puhuvat maailmasta ja koetusta elämästä. Kielessä ei kuitenkaan ole sellaista oikotietä, jossa tieto ja kokemukset siirtyisivät sellaisenaan, ilman vuorovaikutuksellista asemointia ja kielellisiä valintoja, jollekin kuvitellulle ”vastaanottajalle”.

Yhteenveto

Sosiaalisen konstruktionismin roolin paikantaminen kertomuksen tutkimuksessa tuotti joitakin yllättäviä tuloksia. Yhtäältä kertomuksen tutkimus näyttää liittyvän varsin läheisesti, ajallisesti ja ohjelmallisesti, sosiaalisen konstruktionismin esiintuloon. Toisaalta

65 Eide 2012.

66 Eide 2012, 140.

67 Vulgaarista konstruktionismista ks. Niska ym. tässä teoksessa.

sosiaalisen konstruktionismin ohjelmalliset keskustelut ja debaetit tuntuvat sijoittuvan kertomuksen tutkimuksen alkuvaiheisiin. Myöhemmin konstruktionismiin pikemminkin tukeudutaan sen sijaan, että siitä keskusteltaisiin.⁶⁸

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että on eri asia, puhutaanko kertomusten sosiaalisesta rakentumisesta vai siitä, miten kerronta tai kertomukset rakentavat todellisuutta. Tämä erottelu osoittautui luvussa keskeiseksi kahdella eri tavalla. Vaikka konstruktionismista kirjoitettiin ohjelmallisesti eniten 1980- ja 1990-luvuilla, huomio kertomusten itsensä sosiaaliseen rakentamiseen alkoi toden teolla vasta 2000-luvulla. Toisaalta monet konstruktionismin teoreetikot – Kenneth ja Mary Gergen etunenässä – näkivät kertomukset kovin valmiina ja muuttumattomina muotoina. Sen lisäksi, mitä kertomuksilla konstruoidaan ja miten ne konstruoivat, olemme nostaneet esiin kysymyksen, miten kertomukset erityisesti tutkimuskohteina konstruoidaan.

Sosiaalinen konstruktionismi ei saavuttanut alaa kertomuksen tutkimuksessa toteuttamalla jotakin valmista ohjelmaa, saati sitten rintamataisteluna muita lähestymistapoja vastaan. Kyse on ollut pikemminkin, filosofi Richard Rortya mukailleen, konstruktionismin sanaston asteittaisesta leviämisestä ja sitä seuranneesta tutkimuksen uudelleen suuntautumisesta.⁶⁹ Kertomuksen tutkimukselle ei ole ollut ominaista tukeutua suuriin taustateorioihin ja niitä koskeviin oppiriitoihin.

Merkittävä kertomusten tutkija Riessman muotoilee suhteensa konstruktionismiin ytimekkäästi: kertomukset on konstruoitu kielellisesti ja kieli itse on sosiaalisesti luotua.⁷⁰ Kertomukset ovat läpikotaisin sosiaalisia ja ne on muotoiltu ajassa ja paikassa todellisille tai kuvitelluille yleisöille. Hän arvelee, että tässä mielessä suurin osa kertomuksen tutkijoista on konstruktionisteja, vaikka he eivät asiaa korostaisikaan. Ohjelmallisesti konstruktionismin ulkopuo-

68 Vrt. Esin ym. 2013.

69 Rorty 1989, 3–22.

70 Riessman 2020.

lelle asettuvat monet konstruktivistiset kirjoittajat, jotka korostavat kertomusten sisäsyntyisyyttä, sekä monet kriittiseen realismiin tukeutuvat kirjoittajat. Myös puhtaasti sisällön analyysiin tukeutuva kertomusten empiirinen tutkimus jää konstruktionismin ulkopuolelle.

Yksi suuri linja viimeksi kuluneiden neljänkymmenen vuoden keskustelussa koskee kertomuksen muodon käsitettä. Whitella ja varhaisilla konstruktionisteilla kertomuksen rakenne ja muoto esiintyvät yksikössä, ja muoto on usein aktiivinen toimija kielen käyttäjien asemesta.⁷¹ Suullisten kertomusten ja erityisesti pienten tarinoiden tutkimuksen kautta löydetään kertomuksen monimuotoisuus.⁷² Yhden ylihistoriallisen muodon asemesta huomio kiinnittyy eri tilanteissa ja konteksteissa vallitseviin kilpaileviin kertomuksen lajeihin.

Oman tutkimuskokemuksemme ja läpikäydyn alan tutkimuksen perusteella esitämme, että on tärkeätä rajata kertomuksen käsite siten, että se edellyttää niin kerronnan, tarinan kuin niitä koskevan tekstinkin olemassaolon. Suhtaudumme varauksellisesti sellaiseen ”narratiivien” tutkimukseen, joka ei tarvitse kertomusmuotoista aineistoa. Samalla on syytä laajentaa konstruoinnin ajatus kertomuksen tutkimuksessa riittävän laajaksi kattamaan sekä käytettävissä olevat rakenteelliset resurssit, kuten lajit, että kertomisen tilanteisena vuorovaikutuksena. Rakenteet sekä rajaavat että tukevat kertomisen mahdollisuuksia, ja kertominen taas muokkaa rakenteita.

71 White 1981; ks. myös Gergen & Gergen 1986.

72 Ochs & Capps 2001.

- Sosiaaliseen konstruktionismiin tukeutuva kertomuksen tutkimus näkee kerronnalla ja kertomuksilla olevan kyvyn tuottaa sosiaalisia todellisuuksia, historiakuvia ja toimijuutta.
- Konstruktionistinen kertomuksen tutkimus tarkastelee kertomuksia tilanteisesti syntyvinä ja konventioiden sääteleminä esityksinä, jotka syntyvät vasta kerrottaessa.
- Sosiaalinen konstruktionismi ei kiistä kertomusten todellisuuteen viittaavaa luonnetta, mutta se korostaa kertojan väistämättömiä kielellisiä valintoja ja niiden seurauksia tarinan saamille merkityksille.
- Kerronnallisen asemoinnin puitteissa sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee kertomuksia sekä mikroettä makrokonstruktionismin näkökulmista.